

Aspecte ale intonației unui grai din Republica Moldova și unele probleme ale anchetei privind intonația

Adrian TURCULEȚ
Veronica OLARIU
Florin-Teodor OLARIU

1. Materialul discutat în cele ce urmează este rezultatul unei anchete preliminare realizate cu metodologia *Atlasului multimedia prozodic romanic* (AMPER)¹ de către Veronica și Florin-Teodor Olariu în localitatea Saharna (pct. 455 din ALR II) din nord-vestul Republicii Moldova, în iunie 2006; aceasta este și prima cercetare sistematică auditiv-acustică asupra intonației unui grai românesc din Basarabia. Aspectele abordate vor fi comparate cu datele culese într-o anchetă de același tip efectuată de către Adrian Turculeț în localitatea Fundu Moldovei (județul Suceava; 14-19 august 2006).

Fiind vorba de anchete de probă, realizate după ultima revizuire a listei de enunțuri (a chestionarului), vom trata, în prima parte a acestei comunicări, pe baza experienței noastre de teren, unele aspecte legate de desfășurarea anchetei privind intonația unor vorbitori dialectofoni, ca formă specială a anchetei dialectale. Ancheta care vizează aspecte ale intonației are desigur numeroase puncte comune cu ancheta dialectologică tradițională (și cu cercetarea limbii vorbite, în general), accentuând însă bine-cunoscutul „paradox” al acesteia (recoltarea unor fapte de limbă spontane în condițiile comunicării experimentale), prin încercarea de a obține nu numai anumite enunțuri prestabilite, ci și repetarea lor de mai multe ori (necesară pentru modelarea cu mijloace matematico-statistice a microprozodiei acestor enunțuri, care ocupă un rol esențial în demersul AMPER) cu intonația spontană, naturală a vorbitorilor.

1.1. Corpusurile

După mai multe redactări², structura morfo-sintactică a enunțurilor din *corpusul fix* (care poate fi asimilat *chestionarului* clasic) se apropie în mare măsură de cerințele AMPER: SVO (considerată din rațiuni teoretice și mai ales practice a fi structura sintactică *cea mai neutrală*³) în care subiectul și obiectul se pot substitui reciproc (de ex.: *nevasta vede un căpitan; un căpitan vede nevasta*). Pentru cercetarea rolului structurii ritmico-accentuale în realizarea intonației, numele alese, la fel ca și extensiunile (adjectivele) care se aplică acestora, trebuie să realizeze tipurile accentuale cele mai obișnuite: paroxiton, oxiton, proparoxiton. În mod ideal, pentru ca fiecare lexem să apară în toate pozițiile posibile în enunț, ar fi trebuit ca substantivele să fie de același gen și să primească aceleași determinări, adică tot trei adjective. Raritatea substantivelor și adjectivelor feminine oxitone și a adjectivelor masculine proparoxitone în limba română ne-a forțat să alegem două substantive feminine (*nevasta* și *pasărea*) și

¹ Vezi Contini 1992; Romano & Contini 2001; Turculeț, Botoșineanu, Minuț 2006a, 2006b.

² Penultima formă redactată a fost prezentată în Turculeț, Botoșineanu, Minuț 2006b; forma actuală a chestionarului a fost publicată în „Bulletin mensuel AMPER” pe luna aprilie a.c.

³ Lai, Romano, Rouillet 1997, p. 31: „la struttura sintattica più diffusa e meno connotata”.

unul masculin (*un căpitan*⁴) și să utilizăm opt adjective⁵ (*frumoasă, tinerea, harnică; galbenă, papagal; amabil, elegant, repede*). În plus, unele combinații au șanse reduse de a apărea într-o conversație normală: *nevasta tinerea* (uzual: *tinerică*), *pasărea papagal* (pe lângă utilizarea unui substantiv cu valoare adjectivală, poate prezenta dificultăți de rostire datorită repetării aceleiași consoane⁶) și *un căpitan repede*. În ultimul caz, *repede*, mai puțin utilizat ca adjectiv pe lângă nume de persoane, poate fi convertit ușor în adverb, diferența dintre cele două utilizări fiind dată tocmai de intonație. În cazul când vorbitorul recurge la valoarea adverbială, anchetatorul trebuie să-i atragă atenția că *repede* are aceeași funcție ca și (*un căpitan*) *elegant, amabil*.

Din combinarea celor 11 lexeme (3 substantive și 8 adjective) cu o formă verbală unică (*vede*) rezultă 42 de enunțuri, în ansamblu acceptabile și posibile/reperabile în vorbirea obișnuită, iar cuvintele utilizate sunt general cunoscute vorbitorilor de limbă română. La acestea se adaugă 3 enunțuri formate numai cu lexeme oxitone, menite să faciliteze comparația cu dialectele franceze care au numai acest tip accentual.

Structura silabico-fonetică a lexemelor prezintă, în schimb, numeroase abateri de la tipul ideal de silabă: CVCV, cu consoane surde și vocale (semi)deschise, care facilitează în cel mai înalt grad segmentarea lanțului sonor, în primul rând a vocalelor – purtătoarele de bază ale trăsăturilor acustice care realizează intonația. Modificarea unor sunete se produce, de altfel, inevitabil, prin particularitățile fonetice ale graiurilor cercetate (de exemplu: închiderea unor vocale neaccentuate sau velarizarea).

În ceea ce privește obținerea corpusului fix, metodologia AMPER respinge categoric citirea enunțurilor, admitând numai procedee indirecte de obținere a acestora: „Seules les méthodes indirectes d'éllicitation (pictogrammes, objets) sont autorisées, les autres méthodes consisteront à solliciter l'informateur par des procédés oraux, par exemple: l'enquêteur prononce la phrase sur un ton neutre ou dans la langue nationale (toujours avec un ton neutre) [...] Mais, toute lecture intégrale d'un texte doit être bannie...”⁷.

În anchetele noastre am folosit pentru obținerea enunțurilor standard întrebări indirecte și sugerarea enunțurilor în contexte care presupun alte modalități intonative decât cea vizată. Am început cu obținerea de la informatori prin întrebări indirecte a cuvintelor necesare și cu fixarea acestora, precum și a unor sintagme mai dificile, ca *nevasta tinerea, un căpitan repede* sau *pasărea papagal*. Am indicat direct cuvintele, atunci când obținerea lor prin modalități descriptive era dificilă sau cerea prea mult timp (de exemplu: *tinerea, repede, amabil, elegant, papagal*). Fiind vorba de cuvinte obișnuite, din limba comună, ele pot fi date direct de către anchetator (eventual sugerând ușor, fără excese, rostirea locală), rolul acestei conversații introductive fiind mai ales acela de a iniția o intercomunicare între cercetător și informatori, creându-le acestora din

⁴ Folosirea, obligatorie, a articolului nehotărât are și alte consecințe ritmico-silabice și semantico-sintactice la care ne vom referi mai jos.

⁵ Comentariul comitetului director de la Grenoble din „Bulletin” (vezi nota 2) este: „le corpus roumain remanié depuis janvier 2006 [...] prend pratiquement en compte toutes les contraintes de la méthodologie Amper (sauf pour l'utilisation de l'adjectif au nombre de 8)”.

⁶ Amintind de „frământăturile de limbă” (it. *scioglilingua*).

⁷ „Bulletin mensuel AMPER”, No. 1, janvier 2006, p. 1. Credem că sintagma „ton neutru” folosită în citatul dat nu este suficient de clară.

urmă sentimentul de a participa activ la această conversație provocată / dirijată. Propoziția declarativă standard se poate obține fie prin combinarea de constituenți separați (de exemplu: – *Ce face nevasta cu ochii?* – *Vede.* – *Ce vede?* – *Un căpitan.*; sau: *Spune-i lui x că nevasta vede un căpitan.*) sau prin „citarea” enunțului într-un context care presupune o altă modalitate / intonație (de ex.: *Cum îi spui cuiva (lui x) că nevasta vede un căpitan?*). După obținerea declarativei afirmative, se cere informatorului să o nege sau să o transforme în întrebare. După un anumit timp, informatorul se obișnuiește cu acest tip de conversație (pe care o poate apropia de un joc (de-a ghicitul) sau, cu consecințe negative, de un dialog școlar) și răspunde prompt, cercetătorul trebuind să intervină, întrerupând „conversația”, ori de câte ori observă că subiectul dă semne de „formalizare” excesivă, din oboseală sau / și din pierderea interesului pentru intercomunicare. Indiferent de procedeul indirect utilizat pentru obținerea enunțurilor standard care formează *corpusul fix* (chestionarul), esențial este ca informatorul să „comunică”, să-și reprezinte o situație reală de vorbire în care comunică ceva anchetatorului / altui vorbitor sau cere o informație de la acesta. A crea și menține subiectului starea de spirit necesară este o misiune dificilă, chiar pentru un cercetător experimentat.

După experiența noastră, repetarea enunțurilor este bine să se facă pe „blocuri” de propoziții legate semantic⁸. Dacă se recurge, din diferite motive, la repetarea fiecărui enunț în parte, între două repetiții trebuie să se facă o pauză suficient de mare pentru evitarea intonației de continuitate.

Într-o anchetă completă trebuie înregistrate încă două corpusuri care trebuie să servească la verificarea și completarea datelor prezente în corpusul fix.

Corpusul semiliber înregistrat de noi cuprinde discuții ale cercetătorului cu informatorii sau conversații dirijate (de către cercetător, care provoacă / sugerează anumite enunțuri) între informatori, prin care se urmărește să se obțină enunțuri identice sau cât mai apropiate de cele din corpusul fix, dar obținute într-o manieră mai spontană; se include aici discuția preliminară anchetei cu chestionarul, precum și „interludiile” din cadrul anchetei propriu-zise, în care informatorul „principal” sau alți informatori prezenți la anchetă face / fac observații asupra propozițiilor „impuse”, le poate / pot modifica, pune / pun diferite întrebări anchetatorului⁹ sau altei persoane sau comentează „prestația” altuia.

Procedee de tipul Map Task (dezvoltate de *Human Research Center of Communication* al Universității Edimburg), la care doi informatori parcurg pe hartă două trasee ușor diferite, comentând ceea ce observă pe parcurs, precum și diferențele care apar au fost folosite în cadrul programului AMPER mai ales pentru obținerea unor enunțuri în care expansiunile subiectului sau obiectului conțineau toponime¹⁰. Încercările noastre de a obține în acest fel enunțurile au dat rezultate în experimente cu studenții, dar s-au dovedit greoaie sau puțin eficiente aplicate la informatori din mediul rural. Având în vedere importanța acestor procedee (care corespund metodei „cuvinte și lucruri” din ancheta tradițională), vom încerca pe viitor utilizarea unor desene sau schițe pentru obținerea corpusului semiliber.

⁸ Deși subiectul poate comenta iritat: „asta a mai fost / am mai spus o dată”.

⁹ Aceasta înseamnă că ancheta trebuie înregistrată în întregime, făcând parte din corpusul semiliber.

¹⁰ Vezi, de ex., J.-P. Lai 2002, p. 162-164.

Corpusul liber / spontan cuprinde conversații spontane între vorbitori locali, din care se vor extrage pentru comparație enunțuri asemănătoare cu cele din corpusul fix, dar și alte modele intonative, neprevăzute în chestionar.

1.2. Alegerea informatorilor/subiecților prezintă o importanță deosebită în anchetele având ca obiect intonația. Pe lângă calitățile cunoscute: localnic, reprezentativ (ca vârstă, categorie socio-culturală, varietate lingvistică) cu rostire bună etc., ei trebuie să aibă o voce clară, normală (*regular voice*)¹¹ și (relativ) fermă, fără fluctuații imprevizibile¹². Dacă în anchetele dialectologice obișnuite, informatorul este „contaminat” de interesul cercetătorului pentru obiectele și obiceiurile locale și pentru denumirile acestora, în cazul anchetei privind intonația anchetatorul trebuie să folosească toată priceperea sa pentru a trezi și menține interesul informatorului pentru repetarea unor propoziții obișnuite.

1.3. În căutarea intonației „naturale” și „neutrale”

Corpusul fix AMPER trebuie să servească la descrierea detaliată a modelelor intonaționale ale propozițiilor declarative și interogative utilizate în dialect (eventual și în varianta locală a limbii de cultură), și anume schemele intonaționale „naturale” și „neutrale” / „neutre”, care trebuie înregistrate în cel puțin trei variații / repetiții, pentru a fi supuse modelării matematico-statistice.

Caracterul „natural”, adică spontan, necontrolat, al rostirii enunțurilor de către informatori se observă din prezența elementelor fonice segmentale și suprasegmentale locale¹³, precum și printr-o serie de trăsături caracteristice limbii vorbite¹⁴: forme reduse (numite și „forme allegro”), articulații spontane (hipo-articulații), prin care se manifestă nestânjenită coarticulația în cadrul cuvântului și în fonetică sintactică. Primul enunț, cu care începeam de obicei înregistrarea, prezintă o asemenea trăsătură simptomatică: contragerea celor două vocale în hiat: *vede un căpitan* (*e-u* > diftongul *io/eo*) este un semn al vorbirii naturale a subiectului. Având în vedere relația directă dintre rostirea spontană și un tempo relativ alert (care reduce timpul necesar unor strategii de reformulare a mesajului), anchetatorul poate să ceară informatorului, ori de câte ori este cazul, să vorbească „mai repede”.

Dar modelele intonaționale vizate trebuie să fie nu numai „naturale”, ci și „neutrale” / „neutre”¹⁵, ceea ce implică mai ales reducerea / absența unor aspecte particulare (abateri de la aspectul „neutru”) ale vorbirii:

¹¹ Cf. Lai 2002, p. 147. Aceasta nu exclude faptul că apariția *creaky voice* sau chiar pierderea vocii în anumite contexte fonetice poate fi „normală” în graiul local (vezi *infra*).

¹² Unii vorbitori (de ex., subiectul 991) prezintă fluctuații mari ale calității sau ale traseului vocii la repetarea aceluiași enunț sau chiar le place „să se joace” cu intonația, încercând să realizeze diferite efecte „artistice”, „actoricești”. La vorbitorii bilingvi, o fluctuație mai mare a traseului vocii s-ar putea datora și interferenței unor modele intonaționale diferite.

¹³ Vorbirea naturală (adevărată „limbă maternă” a vorbitorului) este, de obicei, o varietate diatopică sau / și diastratică a limbii naționale.

¹⁴ În accepția medială și conceptuală dezvoltată în ultimele decenii ale secolului trecut, conceptul «limbă vorbită» (uneori și «limba apropierii») este o încercare de explicitare a sintagmei mai vechi „vorbire spontană, naturală”.

¹⁵ J.-P. Lai 2002 vorbește de „intonation *naturelle*” (p. 155), dar și de „un degré de neutralité telle que l'on puisse accepter comme *naturelle*” (p. 157); vezi și sintagma „meno connotata” din nota 4.

– emotivitatea (sporită a) vorbitorului (determinată, în general, de situația de vorbire), care poate duce, de exemplu, la ezitări în formularea mesajului, întreruperi, bâlbâieli, la fluctuații imprevizibile ale vocii sau ale tonului fundamental;

– prezența unor conotații afective (de exemplu: surprindere, uimire, interes, ironie etc.), legate mai ales de conținutul mesajului și care modifică modelul intonativ;

– insistența specială asupra unui cuvânt care reprezintă elementul nou / cel mai informativ al enunțului (*remă*, *comment*) sau reține din anumite motive atenția vorbitorului și care primește o reliefare deosebită (prin modificări ale înălțimii, duratei, intensității), așa-numitul „focus restrâns” (*narrow focus*);

– utilizarea unor modele ritmico-melodice contrafăcute, de tipul celui „recitativ”.

În timp ce primele trei trăsături rămân în cadrul vorbirii „naturale”, îndepărtându-se însă de modelul intonativ „neutral”, în ultimul caz este vorba de pierderea chiar a caracterului „natural” al vorbirii. Încercând să adopte un model de prestigiu (care se bazează, de obicei, pe amintirile lecturii școlare¹⁶), vorbitorii nu mai „comunică”, ci „citează” sau „recită” propozițiile cerute: articularea devine hipercorectă, fiecare unitate accentuală este reliefată în mod special. Chiar dacă enunțul păstrează, în ansamblu, intonația generală de modalitate (declarativă, interogativă), conturul melodic se sparge în mai multe grupuri intonaționale intermediare, impresia auditivă fiind de scandare, recitare mecanică chiar a fiecărui cuvânt în parte. Un exemplu tipic în acest sens este felul de a rosti enunțurile al inf. 992¹⁷, pe care anchetatorul nu a reușit în nici un fel să-l abată de la acest model; chiar articolul nehotărât *un* devine accentuat la acest subiect. Singura soluție în asemenea cazuri este alegerea altui informator.

Condițiile conversației de tip special care este ancheta lingvistică favorizează, în general, lipsa emotivității (exceptând emoția informatorului în fața microfonului, care trebuie însă redusă / eliminată din start) și chiar a conotațiilor afective pronunțate, dar și, pe de altă parte, apariția unor tipare intonaționale artificiale.

Căutarea unui contur intonațional neutral reamintește discuția, reluată mereu, din perspective teoretice diferite, despre modelul intonațional numit *normal stress*, uneori și *unmarked / default pattern*, *neutral sentence accent*, *neutral intonation pattern*¹⁸, utilizat atunci când vorbitorul nu are motive speciale pentru a focaliza un constituent particular al enunțului. În lipsa unei focalizări restrânse (*narrow focus*) se vorbește de o „focalizare largă” (*broad focus*) a întregii propoziții (*all-news sentences*), un model „nemarkat”, folosit de vorbitor atunci când nu există rațiuni contextual-pragmatice pentru a selecta alt model.

Sarcina stabilirii „accentului normal” sau a „modelului neutral” al unui tip de enunț de către cercetător în condițiile anchetei pe teren nu este deloc ușoară¹⁹. Intonația unui informator prezintă, adesea, variații mari în cadrul repetării aceluiași enunț,

¹⁶ Informatorii se referă, în comentariile lor, la un text scris cu semne de punctuație: „aici este *punct / semnul întrebării / semnul mirării*”. Anchetatorul trebuie să combată și o eventuală bănuială / dorință a subiecților că urmează să fie „dați pe post” (la radio sau televiziune), ceea ce ar putea favoriza încercarea de a adopta modele intonaționale „de prestigiu”.

¹⁷ 992 = Goncearuc Vladislav Vasile, 23 ani, 9 clase + 3 ani școala profesională.

¹⁸ Vezi A. Cruttenden 1986, p. 94, 96, 167; D.R. Ladd 1996, p. 160 ș.u., 197 ș.u.

¹⁹ Rămâne desigur problema teoretică a existenței unui singur model neutral pentru fiecare tip de propoziție.

determinate de factori multipli și greu controlabili (vorbitorul își poate reprezenta diferite situații de vorbire în care rostește acest enunț, poate evoca presupuziții diferite (de ex., în legătură cu relațiile posibile dintre *nevastă* și *un căpitan*), sau care țin, în ultimă instanță, de variabilitatea permanentă a trăsăturilor segmentale și suprasedimentale ale vorbirii.

Să luăm un exemplu concret:

Primul enunț din chestionar: *nevasta vede-un căpitan* a fost înregistrat la inf. 991 cu 7 ocurențe / repetiții, care pot fi grupate după proeminența uneia dintre cele trei unități accentuale: în câte două repetiții este proeminent cuvântul *nevasta* (991twka1,7), respectiv *căpitan* (991twka2,5), iar verbul *vede* este mai proeminent în 991twka4; în 991twka3 și 991twka6 sunt reliefate atât grupul nominal, cât și cel verbal, în (3) cu o insistență mai mare pe *căpitan*, care, prin lungirea vocalei accentuate capătă o conotație particulară; în (6) cu o ușoară revenire finală a F0 în registrul mediu care conferă afirmației un aspect ușor nedecis.

Vorbitorul ezită între modele diferite, iar frecvența acestora nu oferă indicii clare în privința modelului cel mai uzual. Ocurențele în care este reliefat *căpitan* prezintă conotații perceptibile: în (2): „era de așteptat” (prin rămânerea F0 în registrul înalt în final); în (3) „surpriză” (cu o pantă largă de coborâre a F0 pe *-(t)an*: de la 359 la 298 Hz și după un salt în jos, de la 182 la 158 Hz); reliefația verbului *vede* în (4) are conotația „cum să nu (vadă)!”.

Rămân susceptibile de a fi considerate ca reprezentând modelul „neutral” repetițiile (1) și (7), în care vârful F0 pe *nevasta* nu realizează o focalizare a acestuia, ci reprezintă ridicarea obișnuită a tonului fundamental pe prima silabă accentuată, după care urmează *declinația* specifică a propozițiilor declarative (v. fig. 1a). Această interpretare este sprijinită și de comparația cu inf. 993, la care trei din cele patru repetiții au o intonație asemănătoare cu (1) și (7).

În cazul discutat aici, numai două din cele șapte iteme corespund deci modelului neutral²⁰. Este lesne de imaginat dezamăgirea unui cercetător care, la întoarcerea dintr-o anchetă pe teren, verificând datele culese, constată că nu are cele (minimum) trei repetiții necesare pentru modelarea conturului neutral. Anchetatorul trebuie să încerce depistarea tipului neutral al intonației locale, dar și a eventualelor modele „deviante”, chiar în timpul contactelor inițiale cu virtualii informatori și să urmărească realizarea acestora în timpul anchetei. Pentru a avea exemple suficiente este bine să se înregistreze un număr mai mare de repetări (5-10) ale aceluiași enunț.

Căutarea (dificilă a) modelului „neutral” ridică și problema unei posibile eliminări tocmai a unor modele intonaționale cu adevărat specifice zonei cercetate. De exemplu, L. Dascălu-Jinga și M. Vulpe au descoperit într-o zonă din sud-estul Bihorului un model intonațional particular în fraze declarative emfatiche (denumit de autoare „intonație de Lelești”), caracterizat printr-o alungire însemnată a silabei finale (chiar cu adăugarea unei silabe în plus) rostite pe un ton relativ ridicat; acest tipar se manifestă ca o „funcție de dialog”, și anume, în răspunsuri având conotația „argumentativ”, „insistent”, „emfatic”. Un asemenea tipar melodic, aflat la polul opus celui „neutral”, dar nu mai puțin important pentru descrierea intonației locale, este dificil de atestat în

²⁰ Din impresia de ansamblu rezultă însă că modelul intonativ neutral este (mult) mai frecvent decât cele cu focalizare precisă, cel puțin în cazul corpusurilor experimentale. Pericolul principal în anchetă rămân intonațiile contrafăcute, de tipul celei recitate.

enunțurile standard ale corpusului fix. Este tocmai rolul corpusurilor semiliber și liber de a documenta existența unor asemenea modele și atestarea lor depinde de cunoștințele, pricepera și „flerul” (= spiritul de observație) anchetatorului.

2. În continuare, vom prezenta aspectele mai importante ale intonației declarativelor și interogativelor totale, afirmative și negative, în graiul din Saharna (S.)²¹, în comparație cu graiul din Fundu Moldovei (F.M.)²². Pe baza analizei auditive și acustice (realizate cu ajutorul programului Speech Analyzer) vom prezenta aceste aspecte grupate după anumite modalități sintactico-intonaționale.

2.1. Declarative afirmative

2.1.1. final oxiton: *Nevasta vede un căpitan*.

După cum am menționat mai sus, conturul melodic neutral al declarativelor afirmative terminate într-un cuvânt oxiton prezintă *declinația* caracteristică declarativelor: F0 urcă pe prima silabă accentuată și apoi coboară treptat până la sfârșitul enunțului (v. Fig. 1a). Acest model este prezent în 2 cazuri la inf. 991 (7)²³ și în 3 exemple la inf. 993 (4). În cazul când toate cele 3 unități accentuale sunt reliefate, coborârea F0 devine *downdrift*: o scădere treptată a vârfurilor succesive ale acestor unități separate de puncte mai joase²⁴ (v. Fig. 1b).

Alte modele care mai apar sunt: cu focalizare pe *căpitan* (v. Fig. 1f) în 3 cazuri și cu focalizarea verbului *vede* (v. Fig. 1c) în 2 exemple.

F.M. 911 (5): Conturul neutru (*declinația*) apare în exemplul 911twka1, dar devine, datorită rostirii mai răspicate a acestei informatoare, *downdrift* în 911twka2; în celelalte 3 cazuri (911twka3,4,5) proeminența cea mai mare (nucleul) este pe verbul *vede*.

Inf. 912 (14) prezintă o constanță remarcabilă: în 12 cazuri (912twka3-14) sunt reliefate ambele sintagme, nominală și verbală, separate printr-o vale (*fall-rise*); în sintagma verbală predomină *vede* (nucleul enunțului), vârful pe verb având o valoare apropiată de cea a vârfului din *nevasta* (care exprimă tematizarea subiectului): 912twka3,4,5,6,9,11,12,13 sau chiar depășind-o: 912twka10, astfel că *declinația* începe o dată cu sintagma verbală. În 2 exemple, conturul melodic descendent se termină prin ridicarea F0 pe silaba finală a ultimului constituent (*căpitan*) cu o rată mare: 115-216 Hz (912twka1) și 109-230 (912twka2), asemenea unei continuități majore; întrebarea capătă o conotație „de așteptare”.

În cazul când subiectul primește o extensiune, de exemplu: *nevasta frumoasă vede un căpitan*, *declinația* tipică a declarativelor afirmative se realizează mai rar decât ar fi de așteptat: 991swka9; 993swka1,2,6, iar *downdrift* apare în ex. 911swka3 (ușor recitat); coborârea treptată se produce după sintagma nominală la inf. 993swka3,4,5.

După tematizarea (obișnuită) a sintagmei nominale, F0 urcă din nou pe silaba accentuată din *vede*, care devine cea mai proeminentă (având tonul principal) din sintagma verbală (pe *ve* se formează o buclă mică) și apoi coboară până la sfârșit: 991swka3,7; 911swka1,3; 912swka1-5; în mai puține cazuri, proeminența cea mai mare

²¹ Informatori: 991 = Teleuță Elena, 63 ani, 7 clase; 993 = Ciubotaru Nina, 67 ani, 8 clase + 4 ani școala profesională.

²² Informatori: 911 = Ursescu Lucreția, 75 ani, 4 clase, gospodină; 912 = Piticari Constantin, 54 ani, 7 clase + școala profesională, a lucrat peste 20 de ani la mina din localitate, în prezent este gospodar și pensionar.

²³ În paranteze este trecut numărul de repetiții înregistrate.

²⁴ Vezi Hirst D., Di Cristo A. (eds.) 1998, p. 21.

în sintagma verbală o are *căpitan* (care este ușor focalizat): 991swka6,10; 911swka2,5. Adjectivul *frumoasă* este focalizat în exemplul 991swka1 (v. Fig. 1g), *vede* în 991swka4 (conotație: „cum să nu-l vadă!”) și *căpitan* în 991swka5.

2.1.2. Final paroxiton: *Un căpitan vede nevasta*.

S. 991 (14): conturul tipic (în 11 cazuri) reliefează ambele sintagme, separate printr-o vale (*fall-rise*): după căderea de la sfârșitul sintagmei nominale, F0 urcă până pe prima silabă din *nevasta* și apoi coboară intrasilabic și pe silabele următoare; pe silaba finală rămâne oarecum suspendată sau chiar urcă foarte ușor, în registrul submediu; proeminența principală este pe *vede* (pe care se produce urcarea tonului), dar și *nevasta* se reliefează prin mișcarea descendentă a tonului și prin lungirea silabei accentuate (v. Fig. 2a).

În exemplele 991kwta1,2 se produce focalizarea cuvântului *nevasta* (v. Fig. 2c) printr-o urcare abruptă a F0 pe silaba accentuată *va*, după care cade cu un salt (*jump*) pe silaba finală (991kwta1) sau continuă să urce pe silaba finală (991kwta2); în primul caz afirmația pare a avea conotația „satisfacție”, în al doilea „așteptare”. În ex. 991kwta10 este focalizat *căpitan* printr-un vârf înalt, după care urmează o cădere bruscă; ultima vocală este *creaky voiced* (v. Fig. 2b).

993 (4): contur neutral cu vârful F0 pe silaba accentuată a primului cuvânt și apoi coborârea treptată a tonului; ultimele două silabe sunt afonizate.

F.M. 911 (6): contur tipic asemănător cu cel al inf. 991: coborârea F0 urmează după subiectul tematizat; în sintagma verbală se reliefează verbul prin vârful cel mai ridicat (cu ascensiune bruscă sau, mai frecvent, cu un salt în sus).

912 (15): contur neutral tipic, cu vârful pe (*căpi*)*tan*; un primește accent, de cele mai multe ori principal, și un vârf al F0 care, uneori, este mai ridicat decât cel de pe *-tan* (912kwta6,15); silaba finală este afonizată. Exemplul 912kwta5, în care vorbitorul reformulează enunțul: *căpitanu vede nevasta*, prezintă același contur.

2.1.3. Final proparoxiton: *Nevasta vede pasărea*

S. 991 (6): Conturul tipic neutral (cu declinație) apare în exemplul 991twpa2. În 4 repetiții, după subiectul tematizat, F0 începe să urce pe verb (atingând vârful pe silaba (*ve*)*de*, după care coboară. Afirmația capătă un ton „nedecis”, datorită faptului că silaba accentuată din *pasărea* (uneori, chiar și silaba finală) este lungită, iar F0 rămâne „suspendată” în registrul mediu (v. Fig. 3b). În exemplul 911twpa1 este focalizat cuvântul *pasărea* (conotație: „surpriză?”): F0 urcă și în prima treime a vocalei accentuate *pa*, apoi coboară intrasilabic și, cu un salt în jos, pe ultimele două silabe rostite cu *creaky voice* (v. Fig. 3a).

993 (5): contur melodic neutral; în două cazuri este afonizată silaba *să*, într-un exemplu cuvântul *pasărea* în întregime.

F.M. 911 (8): după subiectul tematizat, urmează un al doilea vârf pe *ve*(*de*) și apoi F0 coboară pe ultimul cuvânt. În două cazuri tonul nuclear cade pe *pasărea*; în 6 exemple, datorită pronunțării „răspicate”, atât verbul, cât și obiectul par relativ egal reliefate: primul prin formarea un vârf tonal, al doilea prin mișcarea descendentă a tonului și prin lungirea vocalei accentuate.

912 (5): același contur melodic ca la inf. 911, dar cu asurzirea ultimelor două silabe; în sintagma verbală sunt reliefate mai puternic *pasărea* într-un exemplu, în câte două exemple *vede*, respectiv ambele. În exemplul 912twka3 este focalizat cuvântul

pasărea: F0 continuă ascensiunea de pe *vede* pe silaba accentuată *pa* și apoi coboară intrasilabic, ultimele două silabe fiind afonizate.

2.2. Declarative negative

S-a observat de mult că în propozițiile negative adverbul de negație *nu* poartă accentul sintactic²⁵.

Înregistrările noastre confirmă, în general, această părere, dar prezintă unele nuanțări.

991 (7): în 3 exemple, tonul nuclear este pe *vede* (v. Fig. 4b; în 991twka3 conturul este foarte apropiat de cel neutral, dar apare un vârf foarte mic pe *ve(de)*; în 2 exemple, tonul nuclear este pe *nu*, iar în 2 exemple sunt reliefate atât *nu*, cât și *vede* (v. Fig. 4c).

993 (6): 3 exemple au un contur apropiat de cel neutral, dar cu un vârf ușor pe *ve(de)*, iar în 3 exemple emfaza este pe *nu* (v. Fig. 4b).

911 (5): în 3 exemple sunt reliefate atât *nu*, cât și *vede* (*nu* are un vârf puțin mai ridicat, dar vocala accentuată din *vede* este mai lungă), într-un caz este focalizat *nu* și în alt caz sunt focalizate atât *nu*, cât și *căpitan*.

912 (9): *nu* poartă tonul nuclear în 4 exemple (unele au contur apropiat de cel neutral, dar cu un vârf ușor pe *nu*), într-un caz par relativ egal reliefate *nu* și *vede*, iar în 4 cazuri *nu* este emfaticizat.

În 31 de repetiții ale enunțului *nevasta nu vede un căpitan*, adverbul *nu* poartă tonul principal (nuclear) în 6 cazuri, verbul *vede* în 10 cazuri (uneori, conturul melodic este foarte apropiat de cel neutral, dar prezintă un mic vârf pe *nu* sau pe *ve-*), iar în 6 exemple atât *nu*, cât și *vede* par la fel de proeminente (unul printr-un vârf mai mare, celălalt printr-o alungire mai mare a vocalei). Numai în 9 exemple, *nu* poartă emfaza (focusul restrâns) al enunțului (v. Fig. 4); în 911twkn5 sunt focalizate atât *nu*, cât și *căpitan* (v. Fig. 4c).

La inf. 992, deși sunt reliefate toate cuvintele accentuate (inclusiv *un*), *nu* poartă accentul cel mai puternic.

Într-un singur caz (911twkn5) este focalizat *căpitan*: F0 urcă pe acest cuvânt, atingând vârful cel mai înalt (340 Hz) la începutul vocalei accentuate și apoi cade brusc intrasilabic până la 261 Hz.

2.3. Interogative totale afirmative

2.3.1. Final oxiton: *nevasta vede un căpitan?*

Modelul neutral al întrebării totale de acest tip, care prezintă o ridicare (cu un salt) a F0 pe prima parte a silabei finale accentuate și apoi o coborâre (cu salt sau formează o buclă cu partea a doua mult mai joasă) apare în 8 exemple (din 21): 991twki1,2,3,4,6; 993twki1; 911twki4,5 (v. Fig. 5a). Tonul principal este pe ultimul cuvânt: *căpitan* (ușor focalizat) în 5 cazuri (991twki1,3; 993twki1; 911twki4,5 sau pe verb: *vede* în 2 cazuri (991twki2,4), după cum tonul începe să urce pe prima silabă a ultimului cuvânt sau pe silaba accentuată a verbului. În exemplul 991twki3 este evidentă focalizarea cuvântului *căpitan*: urcarea F0 începe treptat cu *vede* și realizează o căciulă (*hut*) înaltă pe *á* lungit, după care cade cu un salt; conotația pare a fi o insistență mai mare asupra întrebării; o nuanță mai ușoară de insistență se obține și prin rămânerea părții coborâtoare a buclei în registrul înalt (993twki1).

²⁵ Pușcariu 1994, p. 106; Jordan 1975, p. 66; Dascălu-Jinga 2001, p. 22

În 10 exemple F0 prezintă un ton ascendent pe ultima silabă accentuată. Conturul melodic prezintă unele diferențe: 1) F0 urcă ușor începând cu silaba finală a verbului: (*ve*)*de* până la final (993twki2), accentul principal fiind pe *căpitan*; 2) F0 urcă începând cu (*ve*)*de*, coboară pe silaba *pi* și la începutul vocalei accentuate finale, pe care urcă apoi intrasilabic, focalizarea cuvântului *căpitan* semnalând o întrebare mai „insistentă” (991twki5; v. Fig. 5b); 3) F0 urcă pe *ve*(*de*), apoi coboară până la ultima vocală accentuată pe care urcă abrupt (911twki1,2,3; 912twki1-5); nucleul pare a fi pe verb, iar focalizarea cuvântului final are o conotație de „mirare, surpriză”. Conturul final ascendent pare a fi devenit rostirea obișnuită a interogativelor de acest tip la informatorul 912, chiar când nucleul întrebării se află pe verb (912twki4,5). Deși, ca frecvență, acest ultim model este cel mai frecvent, considerăm că primul model este cel „neutral”, deoarece nu prezintă o focalizare restrânsă a unui constituent.

Un model intonațional aparte, cu contur final descendent apare în 3 rostiri ale inf. 993 (993twki3-5). În exemplele 993twki3 și 99twki5 (v. Fig. 5c), F0 urcă de pe *vede* (care poartă tonul nuclear) până la începutul cuvântului final, coboară ușor pe prima silabă (*că*) a acestuia și apoi net pe ultima silabă, pe care atinge punctul cel mai jos; impresia auditivă de „întrebare” se menține prin ascensiunea prelungită a F0. În schimb, în exemplul 993twki4, curba F0, după o ascensiune pe silaba accentuată *ve*(*de*), coboară lent până la final, ca la enunțurile declarative cu focalizarea verbului *vede* (cf. 993twki4 și 993twka3), impresia auditivă fiind foarte apropiată de cea a unei declarative²⁶.

2.3.2. Final paroxiton: *un căpitan vede nevasta*?

991 (5): în 4 exemple, după tematizarea subiectului, curba F0 se menține aproape stabilă sau urcă foarte ușor până la vocala accentuată a ultimului cuvânt (*nevasta*) spre sfârșitul căreia atinge vârful maxim (tonul nuclear), coboară ușor intrasilabic și apoi abrupt (sau cu salt în jos) pe vocala finală (v. Fig. 6a). Al doilea model intonațional apare în exemplul 991kwti5: tonul urcă ușor pe *va* și continuă să urce pe silaba finală neaccentuată. Această ușoară focalizare a ultimului cuvânt conferă întrebării o nuanță de insistență (v. Fig. 6b).

993 (9): cel de al doilea model apare în 5 exemple: urcarea F0 începe mai evident pe prima silabă a ultimului cuvânt și continuă pe silaba accentuată *va*; silaba finală este afonizată.

Exemplele 993kwti1,2,3,9 prezintă conturul final descendent: F0 urcă pe verb (care poartă tonul nuclear) și atinge vârful pe prima silabă *ne* a ultimului cuvânt, apoi coboară pe silaba accentuată și pe ultima silabă neaccentuată (v. Fig. 6c); exemplul 993kwti2, în care coborârea începe o dată cu prima silabă a ultimului cuvânt, face o impresie auditivă asemănătoare cu cea a declarativelor cu tonul nuclear pe verb.

Inf. 911 și 912 prezintă, în toate (5) exemplele, primul tip (cu accent nuclear pe ultimul cuvânt): după o coborâre ușoară începând pe verb, F0 urcă abrupt pe ultima silabă accentuată (*va*) și coboară tot abrupt pe silaba finală neaccentuată.

Tipul obișnuit (neutral) al acestei întrebări totale apare în 14, iar tipul „insistent” în 6 exemple din totalul de 22 de repetiții.

²⁶ Deosebirea pare a consta într-o rată mai mare și mai extinsă a ridicării tonului la interogative. Intenționăm să facem teste de percepție a acestor interogative „atenuate”.

2.3.3. Final proparoxiton: *nevasta vede pasărea?*

991 (8): modelul obișnuit apare în 5 exemple: F0 începe să urce pe silaba finală a verbului (*de*) și pe cea mai mare parte a silabei accentuate (*pa*) a ultimului cuvânt (care poartă tonul nuclear), apoi coboară ușor pe finalul acestei silabe și abrupt pe cele două silabe finale neaccentuate (v. Fig. 7a). Exemplul 991twpi7 (v. Fig. 7b) prezintă modelul insistent al întrebării (cu focalizarea ușoară a ultimului cuvânt): F0 rămâne relativ stabilă în registrul mediu, inclusiv pe silaba accentuată *pa* și urcă pe ultimele două silabe.

În exemplul 991twpi4 (v. Fig. 7c) este focalizat verbul: F0 urcă abrupt pe *vede* până la începutul ultimei silabe accentuate și coboară abrupt pe ultimul cuvânt, iar în exemplul 991twpi8 sunt focalizate atât *vede*, cât și *pasărea*.

993 (6): în 3 exemple (993twpi1,2,6) urcarea F0 începe pe *vede*, atingând vârful pe ultima silabă accentuată (*pa*) și apoi coboară ușor intrasilabic și pe ultimele două silabe; tonul nuclear este pe ultimul cuvânt, dar în 993twpi2 este reliefat și verbul prin alungirea vocalei accentuate.

În 3 exemple (993twpi3,4,5) este focalizat verbul: tonul urcă abrupt pe *vede* și coboară pe *pasărea*; în 993twpi5, verbul poartă numai tonul nuclear (urcarea F0 pe verb are o pantă mai redusă).

911 (6): ușoară coborâre a F0 pe (*ve*)*de*, ascensiune largă pe ultima silabă accentuată (care poartă tonul nuclear) și coborâre pe silabele neaccentuate finale.

912 (5): 2 exemple prezintă același model ca 911, iar în 3 cazuri avem o variantă a întrebării insistente în care nucleul este pe verb, care prezintă un salt în sus al tonului pe silaba accentuată urmat de un salt în jos pe silaba neaccentuată și apoi o urcare pe *pasărea*, fără să ajungă la nivelul atins pe *ve*.

Modelul intonațional neutral, asemănător cu cel al interogativelor anterioare (cu final paroxiton) este prezent în 16 din cele 25 de repetiții, iar modelul „întrebare insistentă” cu ridicarea tonului pe silabele finale neaccentuate apare în 4 exemple.

Conturul final descendent pe ultima silabă accentuată și pe cele două silabe finale apare în 3 exemple la inf. 993 și într-un exemplu (twpi4) la inf. 991.

3. Observații generale

3.1. În legătură cu ritmul silabico-accentual trebuie pusă reducerea și afonizarea vocalei anterioare închise *i* din *căpitan* (aflată în poziție intertonică, dacă ținem seama de faptul că evitarea succesiunii a trei silabe neaccentuate impune plasarea unui accent secundar pe prima silabă: *ne'vasta 'vede-un căpi'tan*) aproape consecventă la informatorii din S.: adesea, *i* se vede pe sonagramă numai ca o mică pată în domeniul frecvențelor de 2000-2500 Hz sau nu se vede deloc, iar pe oscilogramă apar câteva oscilații slabe atipice²⁷, care reprezintă timbrul diezat al exploziei lui *p*; impresia auditivă a unei silabe *pi* se bazează pe reprezentarea imaginii grafice și auditive a cuvântului de către ascultător și pe faptul că *p* are o tonalitate mai înaltă a exploziei (vs. explozia lui *p* dur din *capta*). Deși la informatorii din F.M. *i* în *căpitan* se menține, de obicei, sonor, chiar dacă are o durată mai mică, fenomenul asurzirii și chiar al dispariției vocalelor (semi)închise în această poziție este cunoscut în graiurile moldovenești (de ex.: *popușoi* > *popșoi*, *mîțîțal* > *mîțșal*) și în alte graiuri

²⁷ În 993kwta3, de exemplu, aceste oscilații durează numai 6,7 miimi de secundă.

(*sățucel* > *săcel*), această tendință fiind se pare mai activă în graiurile din stânga Prutului. Uneori chiar ambele silabe neaccentuate din cuvântul final *căpitan* sunt asurzite, de exemplu, după reliefaarea puternică a negației în *nevasta nu vede un căpitan* (v. Fig. 4b, c). Și silaba *să* din (*nevasta vede*) *pasărea* se afonizează uneori.

Tendința de afonizare a vocalei neaccentuate finale, mai ales după consoane surde se întâlnește la toți informatorii: pentru vocala finală din *nevasta* (v. Fig. 2b, c); la inf. 993 întreaga secvență finală (*ne*)*vasta* (inclusiv silaba accentuată *va*) se afonizează în două exemple, la 993 și secvența (*pa*)*sărea*. Informatorul 912 (F.M.), prin masarea energiei articulatorii mai ales în prima parte a enunțului, pronunță, uneori, partea finală a acestuia semiafonizată (*creaky voice*) sau chiar afonizată: *-rea* sau *-sărea* (în *nevasta vede pasărea*) și chiar silaba finală accentuată: *-tan* (în *nevasta vede-un căpitan*).

3.2. Importanța poziției accentului este evidentă în cazul secvenței *un căpitan*: în timp ce în declarativele de tipul *nevasta vede un căpitan* este normală sinereza *vede-un*, prin care se evită succesiunea a patru silabe neaccentuate, la începutul enunțului evitarea aceleiași succesiuni se rezolvă prin faptul că *un* primește accent secundar sau, frecvent, chiar accent principal, ceea ce duce la schimbarea valorii morfologice și semantice a acestuia: *un* devine numeral sau adjectiv pronominal (v. Fig. 2a, b, c, d; Fig. 6a, b, c).

3.3. Pe lângă modelele intonaționale „neutrale”, toți informatorii prezintă, în măsură mai mare sau mai mică, și alte contururi intonaționale²⁸.

3.4. În cazul declarativelor²⁹ abaterea cea mai frecventă de la declinația normală, care apare la toți informatorii, este reliefaarea *temei* (topicalizarea, numită aici „tematizarea subiectului”): sintagma nominală (subiectul) este reliefată printr-un vârf al F0 (de multe ori cel mai proeminent) și separată, de obicei, de sintagma verbală printr-o vale (*fall-rise*) mai mult sau mai puțin pronunțată, care creează impresia auditivă a unei scurte pauze (inexistentă în cele mai multe cazuri)³⁰. În unele exemple apare chiar o pauză foarte scurtă (în exemplele noastre între 10,4 și 16,9 cs). Reliefaarea subiectului se realizează și prin alungirea vocalei accentuate (uneori, și a vocalei neaccentuate finale), cât și prin faptul că intensitatea maximă a rostirii se concentrează, de regulă, la începutul enunțului.

În exemplul 991kwtal0 subiectul *căpitan* este focalizat (v. Fig. 2b).

O altă modalitate de tematizare a subiectului este coborârea F0 de la registrul mediu spre cel jos (ceea ce dă impresia auditivă de „paranteză”) favorizând focalizarea unui constituent următor (991twka4, v. Fig. 1c).

În cazul extinderii subiectului (*Nevasta frumoasă vede-un căpitan*), vârful F0 în cadrul sintagmei tematizate se situează pe silaba accentuată din *frumoasă* sau, mai frecvent, la începutul silabei următoare *să*, după care are loc coborârea tonului care realizează trecerea spre sintagma verbală. De multe ori cele două componente ale sintagmei nominale sunt tematizate fiecare în parte (cu o proeminență mai mare a

²⁸ Wunderli (1992, p. 570) observa apariția frecventă a focalizărilor: „...en analysant nos matériaux dans le domaine des phrases interrogatives, nous avons dû constater un nombre relativement élevé d’accents d’insistance qui n’étaient pas prévus. [...] nos lecteurs avaient été priés de fournir une intonation aussi neutre que possible et d’éviter les variations affectives”.

²⁹ Tematizarea subiectului apare însă în toate tipurile de propoziții.

³⁰ Vezi cele mai multe dintre exemplele prezentate în *Anexe*.

determinantului), adjectivul căpătând sensul unui atribut izolat / circumstanțial: „(nevasta) care / când / pentru că este frumoasă”.

3.5. În cazul interogativelor am distins între modelul intonațional „neutral” cu coborârea intrasilabică a tonului pe ultima silabă accentuată sau / și pe vocalele neaccentuate următoare și modelul întrebării „insistente” cu ridicarea tonului la finalul enunțului. Silaba care poartă tonul principal (nuclear) nu indică în mod obligatoriu un constituent cu focus restrâns: accentul nuclear realizează structurarea melodică a enunțului (funcția modală a intonației), în timp ce focalizarea restrânsă a unui constituent depinde de conotații semnifice greu de precizat în absența unei situații de vorbire reale. Unele enunțuri pot avea doi constituenți focalizați, de exemplu: *nu* și *vede* în 991twkn4 (v. Fig. 4c)³¹.

3.6. Modelele intonaționale, atât cele neutrale, cât și cele legate de tematizarea subiectului sau de emfaza pe anumiți constituenți, se regăsesc, în general, la toți cei patru informatori, dovedind identitatea, în esență, a sistemului intonațional existent la vorbitorii moldoveni de ambele părți ale Prutului. Lungirea vocalelor accentuate pe care au loc modificări ale tonului (*pitch accent*) se întâlnește, de asemenea, la toți informatorii, cu o notă mai accentuată la inf. 911 (F.M.).

3.7. O nuanță particulară a conturului declarativelor la informatorii 991 și 993 este tonul final ușor indecis, care rezultă prin lungirea vocalelor din ultimul cuvânt, asociată cu menținerea tonului fundamental oarecum suspendat în registrul mediu sau ușor submediu la finalul enunțului. Acest final apare, rar, și la informatorii din F.M.

3.8. O trăsătură specifică a informatorilor din S. față de cei din F.M. este prezența, în cazul interogativelor, a unui contur final descendent pe silabă finală accentuată a cuvântului oxiton și care continuă la cuvintele finale paroxitone și proparoxitone pe silaba / silabele următoare. Acest contur melodic cu nucleul pe verb, care coexistă cu alte modele intonaționale, apare de 10 ori la inf. 993 și o singură dată (991twpi4) la inf. 991, care prezintă și o contaminație între acest tip și tipul cu emfază pe ultimul cuvânt (991twpi8). Pare a fi un model intonațional mai nou sau, dimpotrivă, un model mai vechi, în retragere. În primul caz, ar putea fi vorba de o influență străină, ambele informatoare vorbind și limba rusă, în care tonul nuclear se plasează, de regulă, pe verb. Într-o cercetare consacrată variantelor regionale ale intonației românești (Turculeț 2006) am atestat acest contur final descendent (încadrat în trei tipare melodice diferite) în întrebări totale cu structura (S inclus)VO(Adj.) la informatori originari din nord-estul și sud-vestul Ardealului, din Banat și din Bucovina (Rădăuți). După datele din ALR II, graiul din Saharna se poate caracteriza, la nivel fonetic segmental și lexical, ca un grai moldovenesc de nord cu unele influențe ardelenesti, ceea ce înseamnă că acest contur intonațional ar putea aparține sistemului intonațional vechi al acestui grai, dovedind rezistența deosebită la schimbări a modelelor intonative.

---

³¹ În cazul frecvent al tematizării subiectului pot fi reliefate atât acesta, cât și un alt constituent al sintagmei verbale.

Bibliografie

- Contini, M., *Vers une geoprosodie*, in *Actes du Nazioarteko Dialektologia Blitzarra Agiriak (Bilbao, 1991)*, Bilbao, Publ. Real Academia de la Lengua Vasca, 1992, p. 83-109.
- Crutenden, A., *Intonation*, Cambridge University Press, 1986.
- Dascălu-Jinga, L., *Melodia vorbirii în limba română*, București, 2001.
- Hirst, D., A. Di Cristo (eds.), *Intonations Systems. A Survey of Twenty Languages*, Cambridge University Press, 1998.
- Iordan, I., *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, București, 1975, (prima ediție: 1940).
- Ladd, D.R., *Intonational Phonology*, Cambridge University Press, 1996.
- Lai, J.-P., *L'Intonation du parler de Nuoro (Sardaigne)*, thèse de Doctorat Nouveau Régime sous la direction de M. Michel Contini, Professeur à l'Université Stendhal-Grenoble 3, vol. I, 2002.
- Lai, J.-P., A. Romano, S. Roulet, *L'analisi prosodica di alcune varietà linguistiche d'Italia: proposta per un approccio metodologico unitario*, in „Bolletino dell'Atlante Linguistico Italiano”, III, 21, 1997, p. 23-70.
- Pușcariu, S., *Limba română. II. Rostirea*, București, 1994 (prima ediție: 1959).
- Romano, A. & M. Contini, *Un progetto di Atlante geoprosodico multimediale delle varietà linguistiche romanze*, Padova, 2001.
- Turculeț, A., L. Botoșineanu, A.-M. Minuț, *Atlasul multimedia prozodic român (AMPROM) – un nou proiect de integrare în dialectologia romanică*, în *Comunicare interculturală și integrare europeană*, volum îngrijit de E. Dănilă, O. Ichim, F.-T. Olariu, Iași, 2006a.
- Turculeț, A., Botoșineanu L., Minuț A.-M., *Atlasul multimedia român (AMPROM). Chestionarul și rețeaua de puncte*, în *Limba și literatura română. Regional-național-universal*. Simpozion internațional Iași-Chișinău, 24-27 noiembrie 2005, Iași, 2006b.
- Turculeț, A., *Variante regionale ale intonației românești*, în *Limba și literatura română. Regional-național-universal*. Simpozion internațional Iași-Chișinău, 24-27 noiembrie 2005, Iași, 2006.
- Wunderli, P., *Interrogation et l'accent d'insistance*, in Martin, Ph. (éd.), *Mélanges Léon*, Toronto, 1992, p. 569-583.

Aspects de l'intonation d'un parler de République de Moldavie et quelques problèmes concernant l'enquête sur l'intonation

Les matériaux utilisés pour l'élaboration de cet ouvrage ont été enregistrés dans deux enquêtes réalisées en conformité avec la méthodologie AMPER: l'une dans la localité Saharna (district Orhei, République de Moldavie) et l'autre dans la localité Fundu Moldovei (département Suceava, Roumanie).

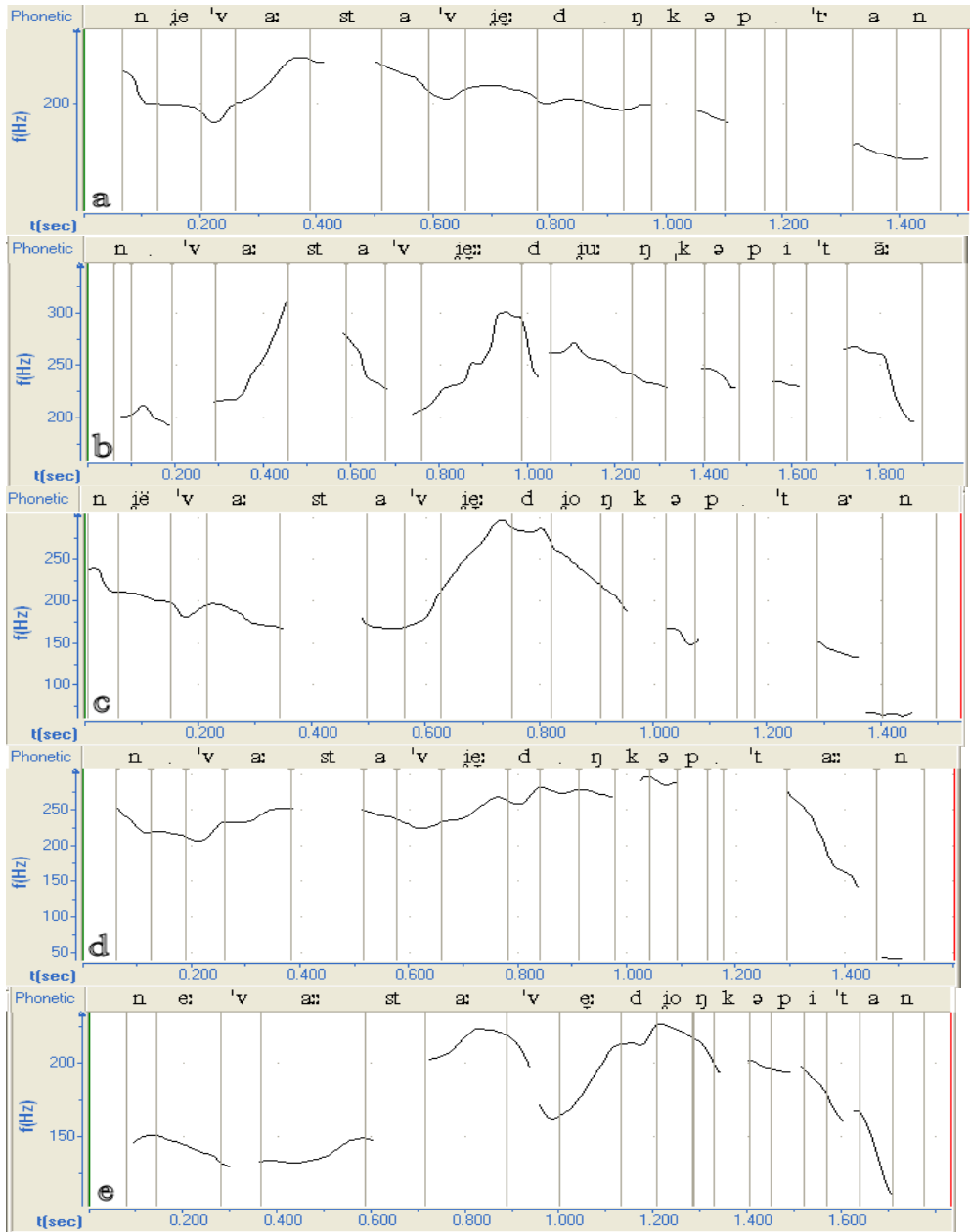
Dans la première partie sont présentés, ayant comme fondement l'expérience de terrain de l'auteurs, quelques problèmes concernant le déroulement de l'enquête sur l'intonation au niveau dialectal, considérée comme une forme spéciale de l'enquête dialectale: les *corpora* enregistrés, la choix des informateurs, la quête de l'intonation «naturelle» ou «neutrale».

Dans la deuxième partie on présente comparativement des aspects liés à l'intonation des deux parlars analysés. Tous les informateurs utilisent en plus des modèles intonatifs qui on peut être considérés comme «neutres» aussi des autres contours neutres: la plus fréquente modification c'est la topicalisation («la thématization du sujet»), l'emphase (sémantique) sur certains constituants de l'énoncé (focalisation restreinte), les interrogatives «insistantes» avec l'élévation du ton sur la syllabe finale (accentuée ou non-accentuée).

Une caractéristique des informateurs de Saharna est, par comparaison aux ceux de Fundu Moldovei, l'apparition aux interrogatives totales d'un contour descendant à la fin de l'énoncé. Cette caractéristique pourrait être expliquée par l'influence de la langue russe, parlée

fréquentement par les informateurs de Saharna. Mais ce contour mélodique a été attesté aussi en Transylvanie, Banat ou Bucovine. Cela pourrait faire partie du vieux système intonational de ce parler, fait qui prouve la résistance temporelle élevée des modèles intonatifs.

Anexe

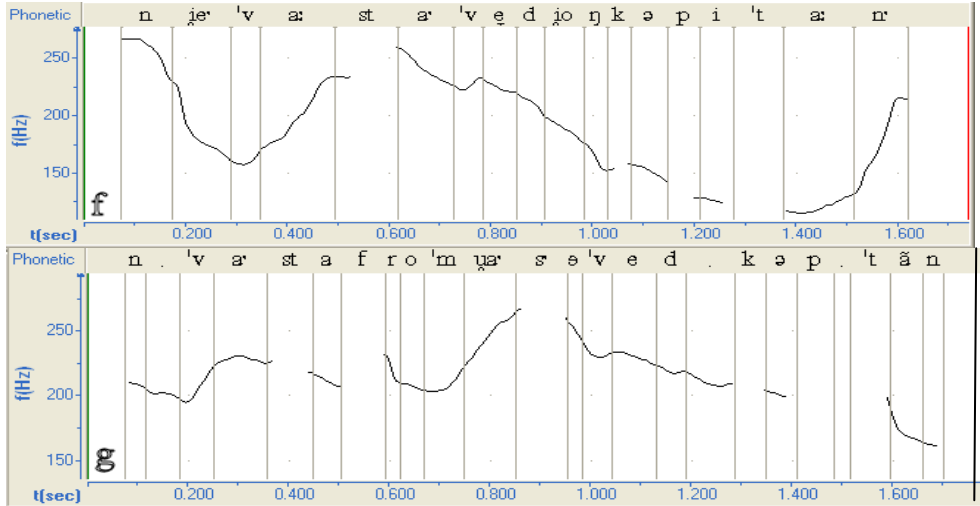

Fig. 1. Declarative afirmative cu final oxiton: *Nevasta vede un căpitan.*

- a) 993twka4: neutral (cu declinație); b) 911twka2: downdrift; c) 991twka4: focus *vede*; d) 991twka5: subiect tematizat, focalizat ușor *căpitan*; e) 912twka10: subiect tematizat, ton nuclear pe *vede*; f) 912twka1: subiect tematizat, focus *căpitan*; g) 993swka3: subiect cu extensie tematizat, focus *frumoasă*.

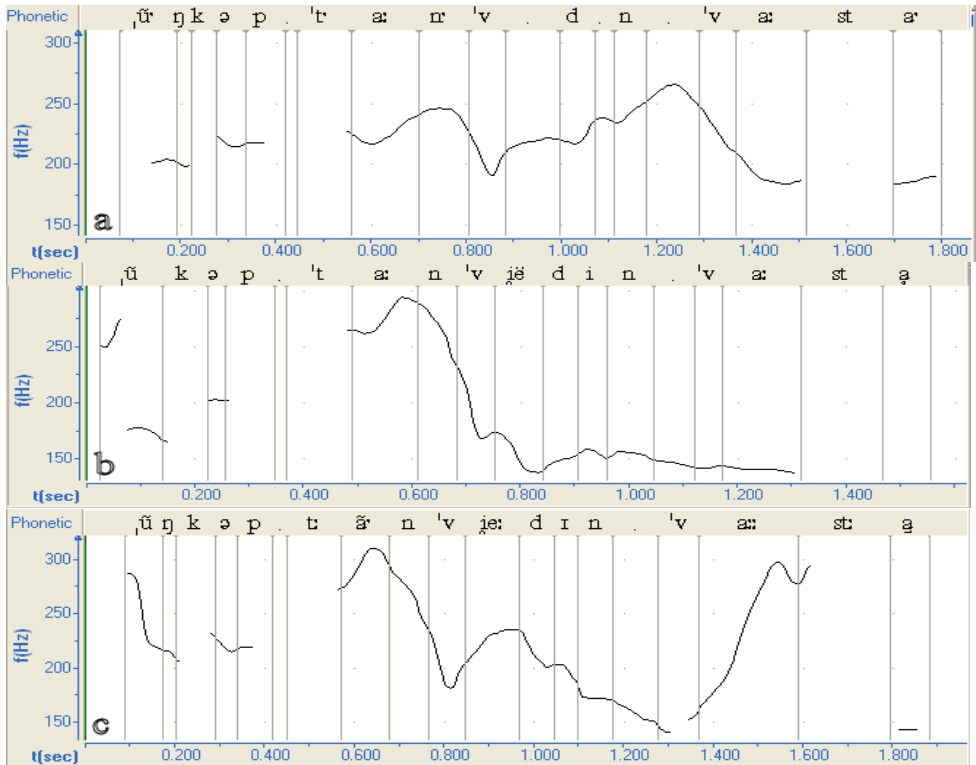

Fig. 2. Declarative afirmative cu final paroxiton: *Un căpitan vede nevasta.*

a) 991kwtā6: subiect tematizat, ton nuclear pe *vede*, dar și *nevasta* este reliefat prin coborârea tonului și alungirea mai mare a vocalei accentuate; b) 991kwtā10: focus *căpitan*; c) subiect tematizat, focus *nevasta*.

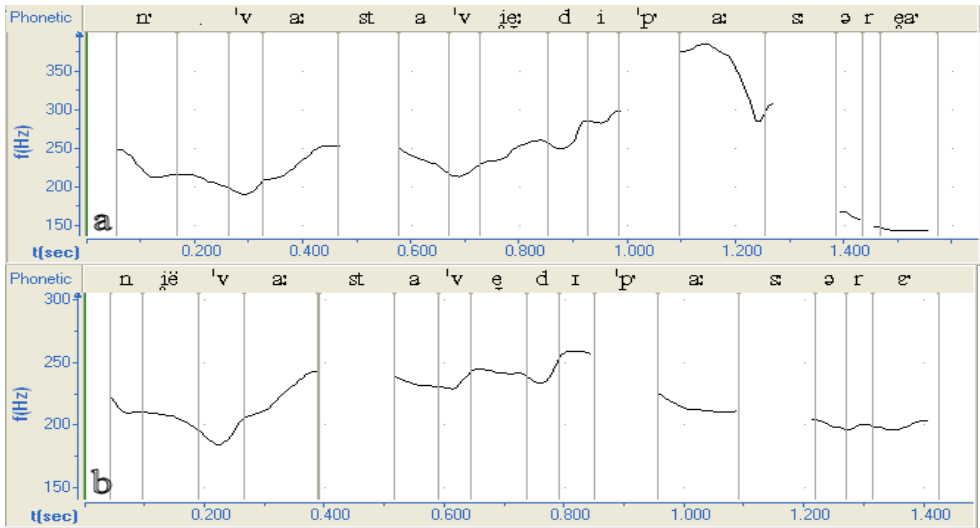

Fig. 3. Declarative afirmative cu final proparoxiton: *Nevasta vede pasărea.*

a) 991twpa1: subiect tematizat, focus *pasărea*; b) 991twpa4: subiect tematizat, ton nuclear pe *vede*, dar și *pasărea* este reliefat prin alungirea vocalei accentuate.

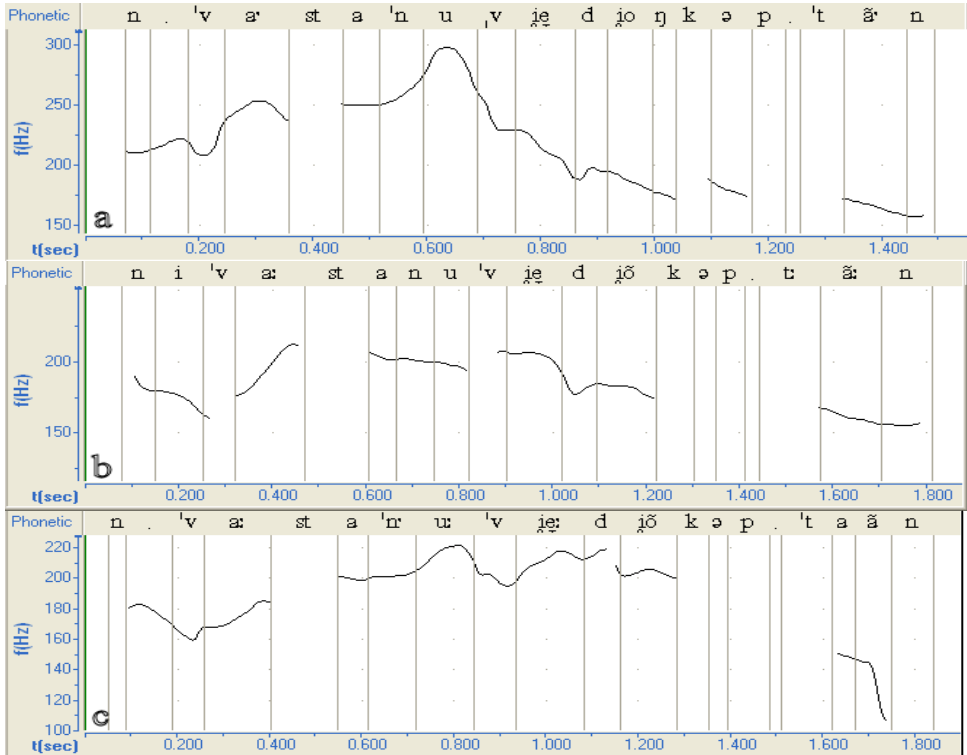

Fig. 4. Declarative negative: *Nevasta nu vede un căpitan.*

a) 993twknl: subiect tematizat, focus *nu*; b) subiect tematizat, focus *vede*; c) focus *nu* și *vede*.

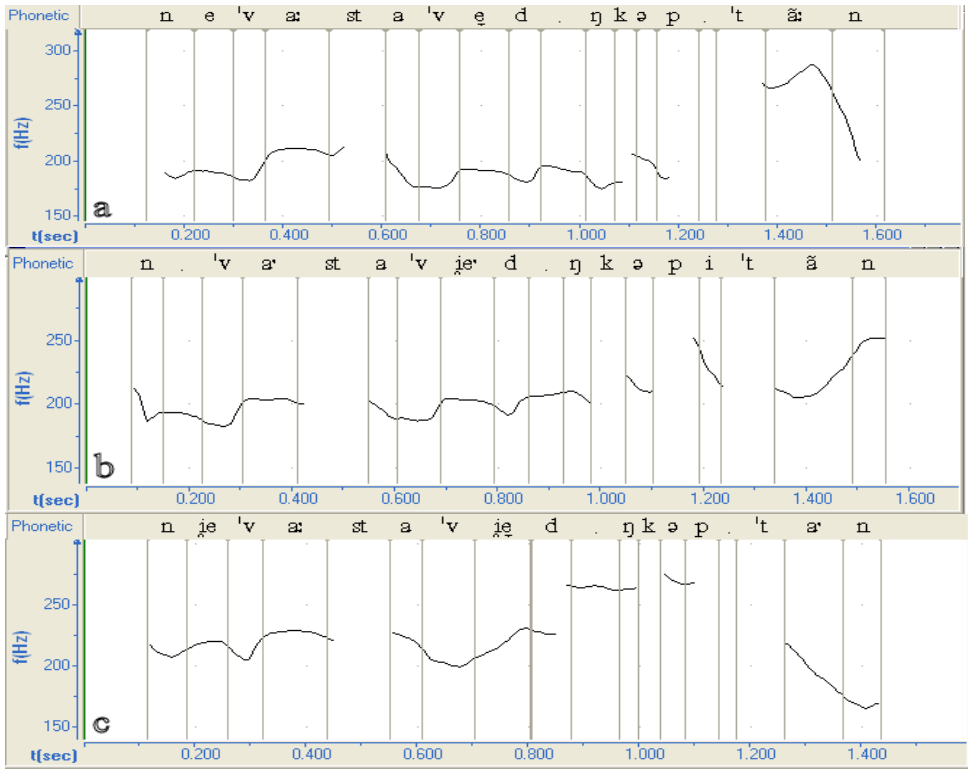
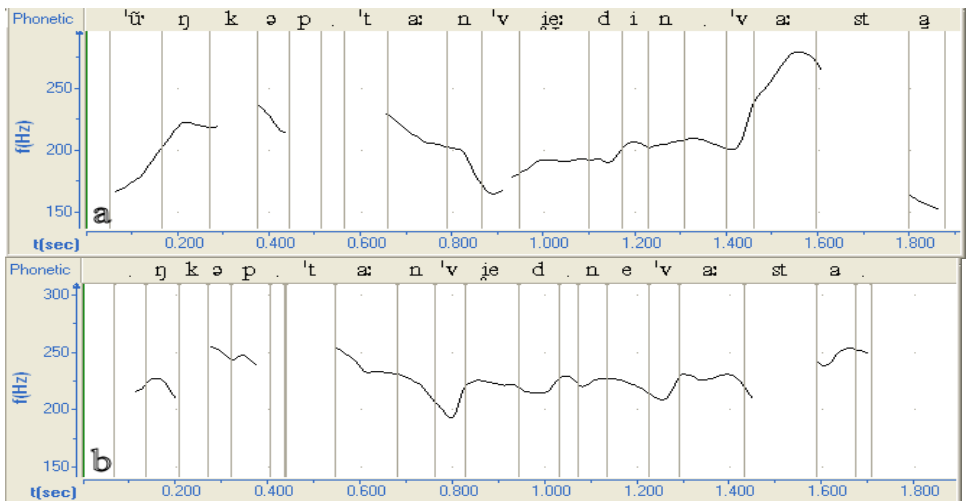

Fig. 5. Interogative totale cu final oxiton: *Nevasta vede un căpitan?*

a) subiect tematizat, contur neutral (ușor focalizat *căpitan*); b) întrebare insistentă; c) focus *vede*, contur final descendent.

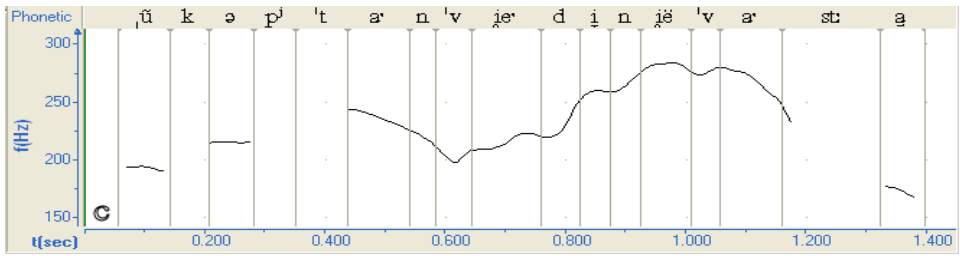

Fig. 6. Interogative totale cu final paroxiton: *Un căpitan vede nevasta?*

a) subiect tematizat, contur neutral (ușor focalizat *nevasta*); b) întrebare insistentă; c) focus *vede*, contur final descendent.

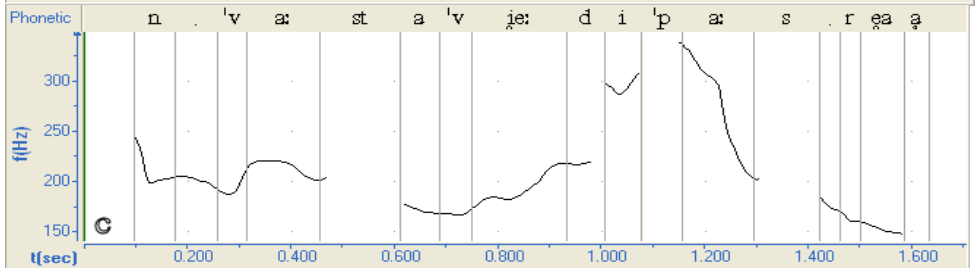
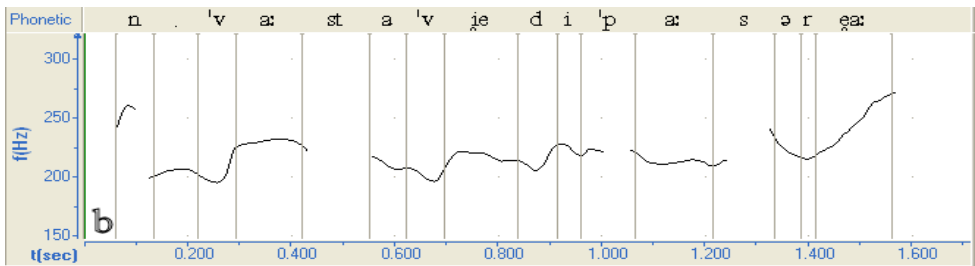
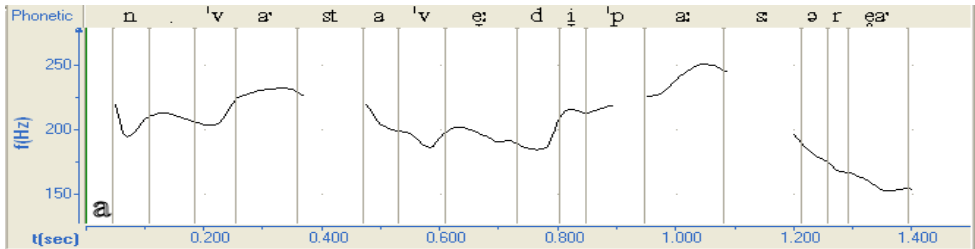

Fig. 7. Interogative totale cu final proparoxiton: *Nevasta vede pasărea?*

a) subiect tematizat, contur neutral; b) întrebare insistentă (ușor focalizat *pasărea*); c) focus *vede*, contur final descendent.